

Dr ĐORĐE MILOVIĆ

**POLITIČKI DELIKTI PO STATUTU
RIJEČKOM IZ 1530. GODINE**

U modernom krivičnom pravu usvojena je podjela na opći i posebni dio. Krivični zakonici u svim zemljama podijeljeni su u tom smislu. Pri tome opći dio modernog krivičnog zakonika propisuje opće principe kaznene politike dotične zemlje. Tamo su obrađeni uvjeti i temelji krivične odgovornosti, svrha kažnjavanja počinitelja krivičnih djela, garancije da se građani mogu podvrći krivičnom gonjenju samo pod uvjetima strogo određenim dotičnim krivičnim zakonikom itd. Posebni dio modernog krivičnog zakonika određuje koje se radnje imaju smatrati krivičnim djelom i kojim, te propisuje kaznu za izvršioce ovih djela (nekada i vrstu i mjeru kazne, a nekada samo vrstu, dok mjeru kazne određuje sudac u granicama zakonom propisanog maksimuma i minimuma za dotično djelo, vodeći računa o individualizaciji kazne). Prema tome, zadatak posebnog dijela krivičnog prava, barem u današnjim uvjetima, sastojao bi se s jedne strane u klasifikaciji krivičnih djela (zavisno od kriterija koji se pri tome uzima — npr.: klasifikacija s obzirom na karakter napadnutog objekta, odnosno zaštićenih pravnih dobara, s obzirom na vrstu kazni, s obzirom na težinu djela ili sl.), a potom u daljem sistematskom sređivanju djela unutar određenih grupa. S druge strane, zadatak posebnog dijela sastojao bi se u analizi svih krivičnih djela koja su predviđena posebnim dijelom krivičnog zakonika dotične zemlje (utvrđivanje i opis elemenata bića krivičnih djela, vrste vinosti potrebne za izvršenje djela i dr.). U modernom krivičnom pravu, dakle, to nije jako kompliciran posao, s obzirom da se raspolaže modernim krivičnim zakonodavstvom, sačinjenim u smislu zahtjeva suvremene nauke krivičnog prava.

U dalekoj prošlosti, razumije se, nije bilo tako. Tamo gdje su se i kada su se javljali pozitivni propisi krivičnog materijalnog prava, to su bili propisi koji su samo određivali krivična djela (u većini slučajeva dosta konfuzno i neprecizno) i kazne za ta djela. To bi u stvari bili propisi posebnog dijela krivičnog materijalnog prava, sudeći po kriteriju kojim se danas služimo pri podjeli krivičnog zakona na opći i posebni dio. Iz toga se vidi, da su se u dalekoj prošlosti pojavile prvo posebne krivično-pravne odredbe (bilo u okviru statuta gradova ili na drugi način), a tek znatno kasnije i odredbe općeg krivičnog prava. Doduše, i u pojedinim propisima posebnog krivično-materijalnog prava nalazio se i poneki propis kojemu bi mjesto bilo u općem dijelu pozitivnog krivičnog prava, no ovakvih propisa, ukoliko ih je ponegdje i bilo, bilo je

sasvim malo. U to vrijeme, dakle, nije se ni moglo govoriti o nauci krivičnog prava u današnjem smislu, pa ni o određenim principima na kojima bi se ona zasnivala. Ono što je bilo neophodno i najpotrebnije bilo je: odrediti krivična djela i za njih propisati kazne. To znači dalje, da su ondašnji pozitivni propisi krivičnog materijalnog prava prije svega i isključivo imali da zadovolje praktične potrebe tadašnjeg društva.¹⁾

Razumije se, isti je slučaj i sa krivično-pravnim propisima sadržanim u Riječkom statutu od 1530. godine. Knjiga III ovog statuta posvećena je krivičnom pravu. No, pri tome ne samo da nije ni u grubim potezima izvršena podjela na opće i posebne krivično-pravne norme, već šta više nije izvršena nikakva podjela ni između krivično-materijalnog i krivično-procesualnog prava. Stoga je rad na teoretsko-pravnoj obradi i analizi teksta ovog dijela statuta prilično složen, naročito uzev u obzir okolnost da su i sami propisi koji se odnose na pojedina krivična djela veoma konfuzni.

Rubrica 6 — knjige III Statuta posvećena je krivičnim djelima koja se mogu svrstati u grupu političkih delikata, tj. krivičnih djela uperenih protiv postojećeg državnog i općinskog uređenja (ovo posljednje u odnosu na grad Rijeku). Pri tome su sva djela iz ove oblasti zahvaćena zajedno, jednim propisom, bez preciznijeg odvajanja jednog od drugog, pa i bez oznake naziva djela.

Sam pojam djela u pitanju statutarnim propisima nije uopće sigurno definiran, što će reći da je to bilo ostavljeno sucima (kapetanu i vikariju) da svaki slučaj posebno ocjenjuju, i to prilično slobodno, prema datim okolnostima slučaja.

Elementi bića za sva djela obuhvaćena ovom rubrikom postavljeni su također više načelno, široko, prilično su nebulozni i da bi se pravilno uočili i prikazali zahtijevaju pažljivu obradu.²⁾

Mada su u Statutu sva djela iz ove glave ugrurana u jedan propis (rub. 6 — lib. III Statuta) ipak se, radi što preciznije obrade, ukazuje neophodnim njihovo izdvajanje i klasificiranje, jer među njima postoje osjetne razlike, kako u odnosu na elemente bića, tako i u odnosu na stepen tadašnje društvene opasnosti pojedinih od tih djela i, sljedstveno tome, u odnosu na vrstu i mjeru kazne propisane za svako od tih djela.

Radi toga smo i pristupili njihovom klasificiranju, barem u onoj mjeri u kojoj se to pokazalo mogućim, s obzirom na momente naprijed istaknute.

Pošto rubrica 6-lib. III Statuta zahvata sva djela ove vrste, bez njihovog međusobnog razgraničavanja, a budući se ovo razgraničenje pokazuje neophodnim (da bi se mogla izvršiti detaljna obrada i ana-

---

1) Detaljnije o historijskom razvoju krivičnog prava vidjeti u mom radu: »Opšti pogled na istorijski razvoj krivičnog prava«, Pravni zbornik br. 3, Titograd 1960., str. 83—90, kao i u mojoj studiji: »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci«, Vesnik Historijskog arhiva u Rijeci, sv. VI—VII (i posebni otisak), Rijeka 1961—1962, str. 45—53.

2) Općenito o Statutu grada Rijeke vidjeti u mom radu: »Statutum terrae fluminis«, Istorijski zapisi, knj. IX br. 1, Cetinje 1953., str. 237—241.

O krivičnom pravu Rijeke detaljnije vidjeti u mojoj spomenutoj studiji »Krivična djela protiv života i tijela...«, str. 53—81 i 189—194.

liza), to su, radi lakšeg snalaženja, djela obilježena oznakama »a«, »b« i »c« i dati im odgovarajući naslovi prema učinicima na koje se odnose. Originalni statutarni tekst, koji se odnosi na pojedino od ovih djela i uporedo s njim prikazuje, predstavlja fragmente uzete iz statutarnog teksta ad literam, odabrane, složene i povezane u jednu cjelinu (budući su inače svi ovi propisi u rub. 6-lib. III prilično konfuzno isprepleteni).

Originalni statutarni tekst:

**DE POENA REBELLIIUM & DE TRACTANTIBUS CONTRA STATUM SERMI DNI
NOSTRI HUNGARIAE, BOEMIAE, & ARCHIDUCIS AUSTRIAE ETC VEL
COMMUNITATIS TERRAE FLUMINIS RUBRICA**

6. Statuimus, quod quicumque civis vel habitator vel districtualis terrae fluminis, vel forensis praesumpserit, et attentaverit tractare, ordinare vel facere cum quacunque persona, una vel pluribus forensibus, vel non forensibus in terra fluminis, vel private quovis ingenio et modo aliquid, quod sit contra Statum Sermi Dni Nostri Regis vel suorum successorum pro tempore ad ipsam terram aut contra statum ipsius comunis, si quidem fuerit principalis tractor et ordinator, vel aliquem alium ad hoc requisiverit vel sollicitaverit, strassinetur ad caudam equi circum circa plateam magnam, vel quacunque voluerint Dnus Capitaneus vel vicarius, et postea incontinenti suspendatur in aliquo loco publico et patenti cum una catena ferri ad collum, ita quod moriatur, et dimitti debeat suspensus ad spectaculum perpetuum et memoriam. Quicumque vero requisitus fuerit ad hujusmodi tractatum, seu ordinatum, et consenserit ad tractatum in totum vel in parte, debeat decapitari. Et ulterius omnia bona talium Rebellium et proditorum tractantium, et consentientium et conspiratorum tam principalium quam aliorum deveniant in fiscum Regium, et cammeram ejusdem, et pro quarta parte communi nostro. Ordinamus tamen et volumus, quod si aliquis Rebellis, proditor, sive principalis, sive alius existens in tractatu, revelaverit et manifestaverit tractatum, et illos qui fuerint in tractatu Dno Capitaneo, vicario Judicibus et Regimini dictae terrae antequam ipse tractatus fuerit per aliquem discopertus sive revelatus, ad nullam poenam teneatur, quin imo nisi fuerit principalis, habere debeat hujus rei praemium a fisco cammerae ducatos quinquaginta auri, et a communi fluminis viginti. Ipse autem principalis in tractatu nullum habeat praemium in isto casu sed tantum sit liber et solutus a poena. Statuimus praeterea et volumus, quod quicumque requisitus fuerit ad hujusmodi tractatum, et non consenserit tractatui, teneatur et debeata revelare tractatum ipsum praefatis Dno Capitaneo, Vicario et Regimini, vel Capitaneo saltem, infra spatium viginti quatuor horarum, ab hora in qua fuerit requisitus, et si infradictum spatium revelaverit tractatum, ut dictum est, et ipse tractatus non fuerit ante discopertus, vel per alium revelatus, habere debeat ipse revelans a fisco dictae Camerae praefati Sermi Regis nostri dictos ducatos LXX, videlicet quinquaginta a camera Sermi Regis praemissi et XX a nobis, et nostra communitate, et si fuerit forensis, recipiatur in civem fluminis, si hoc voluerit acceptare, si vero fuerit civis vel habitator terrae fluminis non existens de consilio, habeat dictos ducatos septuaginta persolvendos ut supra, et acceptetur et fiat de consilio XXV si voluerit ita esse. Si autem talis requisitus, qui non consenserit ad tractatum, non revelaverit dictum tractatum infra praedictum spatium, nec habuerit justum et legitimum impedimentum eum ad hoc impediens, volumus quod ex tunc teneatur ad illam poenam, ad quam teneretur, si consenserit, et ad bonorum suorum fisco Regiae Cammerae praedictae applicandorum. Si tamen aliquis talis ex tunc postea revelaverit tractatum, antequam tractatus ipse sit discopertus, vel per alium revelatus, ad nullam poenam teneatur, sed imo propter hoc habere debeat a fisco Regio praemisso ducatos quinquaginta et a communi fluminis viginti et nihil aliud.

(Statutum terrae fluminis, liber tertius criminalium causarum, sive tertia collatio, rub. 6)

KOMISIVNA DJELA

a) Pokretanje zavjere protiv države, kralja ili njegovih nasljednika ili protiv postojećeg općinskog uređenja

»... quod quicumque civis vel habitator vel districtualis terrae fluminis,, vel forensis praesumpserit, et attentaverit tractare, ordinare vel facere cum quacunq̄ persona, una vel pluribus forensibus, vel non forensibus in terra fluminis, vel districtu, vel alibi, ubicunq̄ palam vel occulte, vel private quovis ingenio et modo aliquid, quod sit contra Statum Sermi Dni Nostri Regis vel suorum successorum pro tempore ad ipsam terram aut contra statum ipsius comunis, si quidem fuerit principalis tractator et ordinator, vel aliquem alium ad hoc requisiverit vel solicitaverit —

— strassinetur ad caudam equi circum circa plateam magnam, vel quacunq̄ voluerit Dnus Capitaneus vel vicarius, et postea incontinenti suspendatur in aliquo loco publico et patenti cum una catena ferri ad collum, ita quod moriatur, et dimitti debeat suspensus ad spectaculum perpetuum et memoriam...

... Et ulterius omnia bona talium Rebellium... deveniant in fiscum Regium, et cammeram ejusdem, et pro quarta parte communi nostro«³⁾

b) Pristanak na nagovor zavjere

»... Quicumque vero requisitus fuerit ad hujusmodi tractatum, seu ordinatum... debeat decapitari...

... Et ulterius omnia bona talium Rebellium... deveniant in fiscum Regium, et cammeram ejusdem, et pro quarta parte communi nostro«⁴⁾

ELEMENTI BIČA DJELA POD »a«

Kao opći objekt djela u pitanju pojavljuje se postojeće državno i općinsko uređenje i to uporedo i jednako: bilo kraljeva vlast, bilo općinska vlast grada. Posebni napadnuti objekti mogu biti razni: kralj, njegovi nasljednici ili njegovi organi koji u gradu ili u vezi s gradom postupaju po njegovim naređenjima, u vezi s upravom grada (razumije se, jedino ako je ispad protiv njih učinjen u cilju bunta, odmetanja, izdaje i sl.), organi općinske uprave itd.

Posebni objekata može biti onoliko koliko i varijanata djela u pitanju. Za procjenu slučaja važan je opći objekt: postojeće državno i općinsko uređenje, ali uvijek u vezi sa prevratničkim umišljajem.

3) U prevodu: »... da kojigod bi se građanin, ili stanovnik, ili distriktualac grada Rijeke ili stranac usudio ili pokušao zavjeriti, odrediti ili učiniti s kakvomgod osobom, jednom ili više njih, stranaca ili nestranača, u Rijeci, u distriktu ili drugo gdje, bilo gdje javno ili potajno ili posebice, bilo kakvom zamisli ili načinom, što god što je protiv države, našeg kralja ili njegovih svakodobnih nasljednika ili protiv uređenja same općine, ako je glavni buntovnik i pokretač ili je koga drugoga za to pronašao ili nagovorio —

— neka se na repu konja vuče preko velikog trga ili gdje god bi to htjeli gospodin kapetan ili vikarij i poslije toga neka se odmah objesi na javnom i otvorenom mjestu sa željeznim lancem oko vrata, tako da umre, i neka se ostavi obješen na trajno gledanje i sjećanje...«

»... A povrh toga neka cijela imovina takvih buntovnika pripadne kraljevskom fisku i njegovoj komori, i u četvrtini našoj općini«.

Svi prijevodi statutarних tekstova citiraju se prema dr Z. Herkovu (Statut grada Rijeke iz godine 1530., Zagreb 1948., str. 450—452).

4) U prevodu: »... Kogod je pak bio nagovoren na takav čin ili nalog... ima mu se odrubiti glava... a povrh toga neka cijela imovina takvih buntovnika... pripadne kraljevskom fisku i njegovoj komori i u četvrtini našoj općini«.

Subjekt djela može biti ma koje lice: muškarac ili žena, građanin, distriktualac ili stranac. Potrebno je jedino da se počinitelj pokazao inicijatorom, da je od njega potekla ideja za izvršenje djela u pitanju, tj. da se u odnosu na druge saizvršioce pokazuje kao »glavni buntovnik i pokretač«. Potreban je, dakle, specijalni rukovodeći položaj subjekta ovog krivičnog djela u organizaciji zavjere. No, iz statutarnog teksta koji kaže: »... ili je kog drugog za to pronašao i nagovorio...« proizlazilo bi, da postoji još jedan drugi slučaj kad se djelo može podrediti ovom propisu, a kada počinitelj nije djelovao kao »glavni buntovnik i pokretač«. To bi, naime, bio slučaj kada je subjekt djela u pitanju, iako nije »glavni buntovnik i pokretač« (makar na koji način da je i sam od drugih uvučen u prevratničku organizaciju) djelujući u pravcu zavjere nekog drugog zavrbovao za akciju u pitanju. Pri tome je, naravno, potrebno da zavrbovano lice do tada nije uopće pripadalo zavjeri, da je nakon propagandne ili ma kakve druge akcije dotičnog lica prema njemu pristupilo zavjeri i da je ovo njegovo pristupanje (bilo pristupanje zavjerenicima kao grupi, bilo da je kakav zadatak u ovom pravcu, koji su mu zavjerenici postavili ili koji je sam sebi postavio, imao sâm ili u društvu s drugima da izvrši) uslijedilo baš kao posljedica utjecaja koje je na njega izvršio subjekt djela u pitanju.

Ako malo dublje analiziramo ovaj potonji slučaj, dolazimo do zaključka, da on predstavlja samo specijalnu varijantu prvog slučaja. Naime, iako to na prvi pogled ne izgleda, subjekt i u ovom drugom slučaju poprima karakteristiku »glavnog buntovnika i pokretača«, ako ne u odnosu na čitavu grupu zavjerenika, ono barem u odnosu na one koje je on sam zavrbovao.

Iz prednjeg proizlazi, da se subjekt ovog djela u svakom slučaju mora pokazati kao »glavni buntovnik i pokretač«, pa bilo to u odnosu na čitavu grupu zavjerenika, bilo u odnosu na samo jedan dio te grupe, a dovoljno je: i u odnosu na jednog jedinog zavjerenika. Ono, dakle, što mora da uvijek karakterizira subjekta djela u pitanju, jeste njegov specifičan položaj u organizaciji zavjere, položaj »glavnog buntovnika i pokretača«.

Propis ne definira pojam »glavnog buntovnika i pokretača«, iz čega proizlazi da je ocjena po ovom pitanju prepuštena sucima (kapetanu i vikariju).⁵⁾

U vezi elemenata koji karakteriziraju objektivnu stranu, potrebno je podvući da se djelo u pitanju može izvršiti samo činjenjem, pošto se očigledno radi o komisivnom djelu. Pri tome je apsolutno irelevantno kakve su i da li su uopće ikakve vidne posljedice nastupile (pod vidnim posljedicama podrazumijevamo one koje se na ma kakav način mogu opaziti ili osjetiti), jer djelo kao takvo postoji čak i ako se radi o običnom pokušaju, pri čemu radnja nije došla do punog izražaja, bar ne do takvog da bi mogla izazvati željenu posljedice (pokušaj se kažnjava jednako kao i izvršeno djelo). Ovo stoga jer se uzima da, strogo uzevši, ovakvo

5) O funkciji kapetana i vikarija, njihovim pravima i dužnostima, a posebno o njihovim ovlaštenjima u domeni krivičnog sudovanja, vidjeti detaljno u mojoj knjizi »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci«, na str. 20—22 i 27—29.

djelo uvijek ima posljedicu, čak i onda kada se ova ne može vidno sagledati ili osjetiti. Na primjer: čim se skroji plan ili poduzmu mjere u pravcu izvršenja djela u pitanju, čak i ako ove radnje nisu urodile vidnom posljedicom, one su ipak imale za posljedicu: latentnu opasnost po postojeći poredak, koja se rodila u istom momentu kad se misao o zavjeri ma kakvom, makar i sasvim pripremnom radnjom počinioca počela realizirati. Baš stoga za postojanje ovog djela sasvim je irelevantno postojanje vidne posljedice, jer se uzima da uvijek, bez obzira da li postoji ili ne postoji vidna, postoji skrivena posljedica i to u vidu prikrivenih, latentne opasnosti za opstanak postojećeg poretka.

Što se pak tiče izvjesnih drugih, dopunskih (da ih tako nazovemo) elemenata bića koji karakteriziraju objektivnu stranu, kao: predmet napada, konkretni način i sredstvo izvršenja djela, vrijeme i mjesto izvršenja, te razne posebne okolnosti pri izvršenju djela, oni mogu poslužiti jedino kao okolnosti koje posebno osvjetljavaju slučaj, ali su bez ikakvog uticaja na postojanje, odnosno nepostojanje djela. Naime, ma kakav bio predmet napada, kakav god bio konkretan način izvršenja djela, u bilo koje vrijeme, pod bilo kojim okolnostima ili na bilo kom mjestu se kažnjiva radnja izvršila, djelo kao takovo postoji. Ove okolnosti ne mogu imati utjecaja čak ni na ocjenu stepena društvene opasnosti djela i učinioca, te u vezi s tim utjecati na pooštrenje ili ublaženje kazne, jer je kazneni sistem Riječkog statuta za znatan broj krivičnih djela, pa i za djelo u pitanju, krut i nerastegljiv i za određeno djelo propisuje strogo određenu kaznu, koja nema svoga minimuma i maksimuma, pa samim tim ne ostavlja ni mogućnost sucu da svaki slučaj cijeni odvojeno i kazne individualizira.⁶⁾

Vinost počinioca za djelo u pitanju mora se manifestirati u formi umišljaja, što odgovara samoj prirodi djela. Pri tom je potreban specifičan, prevratnički umišljaj.⁷⁾

ELEMENTI BIĆA DJELA POD »b«

Opći objekt za ovo djelo isti je kao i za djelo pod »a« — postojeće državno i općinsko uređenje. Posebni napadni objekti mogu i ovdje biti razni.

Za objekt uopće, pa bilo opći ili posebni, kao i za sve ostale elemente bića, osim subjekta, važi kod ovog djela sve ono što je već rečeno za djelo pod »a«.

Razlika između djela pod »a« i ovog leži jedino u položaju subjekta djela prema organizaciji bunta, odmetništva, uzdaje i sl. Subjekt kod

6) Detaljnije o sistemu kazni u riječkom krivičnom pravu XVI stoljeća: Ibidem, str. 71—81.

7) Vinodolski zakon ne poklanja pažnju vinosti niti se zna za podjelu unutar vinosti na umišljaj i nehat, Kastavski i Veprinački statut također. Trsatski statut iz 1640. godine posvećuje osjetnu pažnju vinosti, kao prvi na području starog hrvatskog prava pisanog našim jezikom. Riječki statut to čini 110 godina ranije (također na istom starohrvatskom pravnom području) pa je vjerojatno time poslužio i kao ugled kasnijem Trsatskom statutu. Ipak, treba imati na umu činjenicu da ni riječko krivično pravo nije ovo pitanje reguliralo načelno i za sve slučajeve, već samo od slučaja do slučaja.

Detaljno o pitanju vinosti u riječkom krivičnom pravu vidjeti u mojoj spomenutoj studiji »Krivična djela protiv života i tijela...«, na str. 60—62 i 81—194.

ovog djela nema nikakav specifičan položaj u organizaciji zavjere. On niti je organizovao zavjeru, niti je glava zavjere, niti je pak koga drugog pridobio za zavjeru. On je običan član-zavjerenik, koji je od drugoga na ovo nagovoren. Inkriminirana radnja subjekta ovog krivičnog djela sastojala bi se u tome što bi on, budući već od nekoga nagovoren na zavjeru, prihvatio ovaj nagovor, te sam ili u zajednici s kim (samo pod uvjetom da on lično nije to lice na zavjeru nagovorio, jer bi u tom slučaju odgovarao za djelo pod »a«) učestvovao u izvršenju bilo kakvih radnji usmjerenih u pravcu postizanja cilja o kojem je bilo riječi kod djela pod »a«.

I u ovom slučaju, kao i za djelo pod »a«, vinost subjekta mora se manifestirati u formi prevratničkog umišljaja.

KAZNA ZA DJELO POD »a«

Kod ovog djela upada odmah u oči postojanje dvaju kazni i to: glavne i sporedne.

GLAVNA kazna je u stvari opet složena iz dvije odvojene kazne, pri čemu izvršenje jedne prethodi izvršenju druge, ili, bolje rečeno, izvršenje prve pojavljuje se kao neki ceremonijalni uvod u izvršenje druge kazne.

a) Prva kazna sastoji se u tome što se osuđeni ima zavezati za rep konja i tako vući »preko velikog trga ili gdje god bi to htjeli gospodin kapetan ili vikarij«.

Očigledno je da se prva kazna (koja predstavlja prvu komponentu glavne kazne ili uvod za izvršenje drugog dijela glavne kazne) javlja u vidu fizičkog mučenja. Cilj joj je u prvom redu (ali ne i jedino) fizičko mrcvarenje žrtve. Uporedo sa fizičkim mukama zakonodavac je previdio i moralne muke osuđenika, koje se javljaju u vidu njegovog krajnjeg poniženja pred sugrađanima. Da je prilikom propisivanja ove kazne zakonodavac zaista insistirao i na duševnim mukama i na moralnom poniženju osuđenika najbolje potvrđuje sam tekst statutarne propisa na mjestu gdje se kaže, da se osuđeni ima vući »preko velikog trga«. Veliki trg je bez sumnje predstavljao centar pažnje cijelog grada. Na njemu se vjerojatno manifestiralo i odavanje počasti općinskim i državnim funkcionerima. Zato je baš provođenje na repu konja preko velikog trga imalo da posluži, pored užasnih fizičkih muka, još i kao maksimalno poniženje i obeščašćenje, koje je osuđenik par trenutaka prije smrti (i kao uvod u izvršenje smrtne kazne) trebao da izdrži. Jednom riječju, njegovom fizičkom usmrćenju trebalo je da prethodi (apstrahirajući ovdje fizičke muke) njegovo moralno usmrćenje. A to moralno usmrćenje osuđenika trebalo je izvršiti na najistaknutijem mjestu u gradu (»preko velikog trga«).

No, pošto se radilo o krivičnom djelu koje do najveće mjere može da ugrozi postojeći poredak, to je ova parada mučenja — pored toga što je imala za neposredni cilj fizičko mrcvarenje i moralno usmrćenje

osuđenika — imala još jedan, ne manje važan, iako skriven cilj: da okrutnošću postupka prema osuđeniku »odgojno« (u stvari zastrašujuće) djeluje na široke mase, u cilju da kod istih, pred ovakvim prizorom, utrne i najskrivenija pomisao na ma kakvo prevratničko djelovanje. Ona je građanima imala da posluži kao jeziva opomena na pokornost. Otuda dvoguba oštrica ovog prvog dijela glavne kazne: jedna — koja je neposredno pogađala osuđenika i javljala se u formi fizičkog i moralnog mrcvarenja istog, i druga — koja je posredno, preko osuđenika, pogađala u izvjesnoj mjeri i ostale građane, javljajući se u vidu indirektno teške prijetnje svima onima koji bi nekada eventualno mogli da pođu njegovim putem.

Upada u oči također dio statutarnog teksta koji se odnosi na ovu kaznu, a koji kaže: »... ili gdje god bi to htjeli gospodin kapetan ili vikarij...«. Vjerojatno je ovom odredbom riječki zakonodavac htio da bar po jednom sporednom pitanju, u odnosu na odmjeravanje kazne, ostavi sucima otvorene ruke, da bi ovi, cijeneći svaki slučaj posebno, mogli sami da odluče da li će se mučenje ograničiti samo na veliki trg, produžiti van ovoga ili pak održati na sasvim drugom mjestu, gdje bi možda opći efekat (s obzirom na kakve specifične momente slučaja) mogao biti veći. Pri tome je, po svemu sudeći, odlučujući faktor bio: intenzitet efekta koji je ovo mučenje imalo da proizvede na široke mase građana. Analogno tome, korisnije je bilo mučenje izvesti na onom mjestu gdje bi efekat imao biti veći. U velikoj većini slučajeva to najpodesnije mjesto bio je veliki trg. Zato ga zakonodavac prvenstveno i predviđa. Ipak, to ne znači da u izvjesnim posebnim slučajevima, zbog njihove ko zna kakve specifičnosti, ne bi bilo možda efektnije stvar izvesti na nekom drugom mjestu u gradu. Najzad, možda bi isti, a možda i kakvi drugi razlozi, ovisno opet od specifičnosti slučaja, mogli da pokažu korisnim da se mučenje izvede i na velikom trgu i negdje drugdje. To bi vjerojatno dolazilo u obzir u slučajevima kakvih jačih prevratničkih talasanja širokih masa, kada bi ovakve parade mučenja imale prvenstveno da posluže za zastrašivanje masa. Osim toga, ovo produženo mučenje (da ga tako nazovemo) moglo bi doći u obzir i u svim onim slučajevima koje suci budu smatrali naročito teškim (npr.: ako je prevratničko djelovanje osuđenika izazvalo veoma teške posljedice ili sl.). U svakom slučaju ovo pitanje, iako u sasvim uzanom obimu, ostavljeno je bilo sucima, da ovi — cijeneći sve relevantne okolnosti slučaja ili samo neke od njih — odluče o obimu i mjestu mučenja. U svemu pak drugom (u odnosu na vrstu i mjeru kazne) za ovakve slučajeve sudac je imao da primijeni neelastični propis o kazni, po kome su vrsta i mjera kazne, pa čak i konkretan način njenog izvršenja, bili unaprijed kruto određeni za sve slučajeve jednako, ne dozvoljavajući pri tom nikakvu diferencijaciju krivaca niti individualizaciju kazne.

b) Druga kazna (u stvari, druga, najvažnija komponenta glavne kazne) sastoji se u tome što osuđeni, nakon izdržanog mučenja na repu konja ima da se »... odmah objesi na javnom i otvorenom mjestu sa željeznim lancem oko vrata, tako da umre i neka se ostavi obješen na trajno gledanje i sjećanje...«.

Već na prvi pogled odmah je uočljiva dvogubost oštrice i ove druge komponente glavne kazne. Jedna od ovih dviju oštrica uperena je prema osuđeniku, a druga prema svim ostalim građanima. Jedna djeluje isključivo represivno (ona koja se odnosi na osuđenika), a druga više preventivno (ona koja je namijenjena građanima). Svaku od njih, u najkraćim potezima, razmotrit ćemo odvojeno.

Kazna namijenjena osuđeniku sastojala se u izvršenju smrtne kazne vješanjem. U ovom pogledu imamo, dakle, jednu običnu smrtnu kaznu vješanja, koju poznaju za najteža djela i mnoga moderna krivična zakonodavstva. Istina, ovo vješanje je imalo biti izvršeno na nešto grublji način: vješanje gvozdenim lancem umjesto konopom, ali je pri tom ne samo učinak već i stepen fizičkih patnji osuđenika bio približno (ako ne i potpuno) jednak kao kod slučajeva izvršenja smrtni kazni vješanjem po propisima modernog krivičnog zakonodavstva. Ono što se u pogledu ovog dijela glavne kazne odnosilo na samog osuđenika jesu odredbe Statuta »... neka se odmah objesi ... sa željeznim lancem oko vrata, tako da umre ...«. Ovo je drugi dio, završna etapa glavne kazne namijenjene osuđeniku, odnosno jedna od dviju oštrica ove dvogube kazne i to ona koja je uperena isključivo prema osuđeniku.

Sve ostalo što ovaj propis sadrži pripada drugoj oštrici, zapravo onoj koja je, iako posredno, uperena prema ostalim građanima. Na ovo bi se odnosio statutarni tekst koji kaže da se vješanje ima izvršiti »... na javnom i otvorenom mjestu... i neka se ostavi obješen na trajno gledanje i sjećanje...«.

Osuđeniku nad kojim se izvršava smrtna kazna vješanjem sasvim je svejedno, u pogledu njegovih fizičkih patnji, da li će se vješanje nad njim izvršiti na tajnom ili na javnom mjestu. Isto mu je tako svejedno, i to tim više, da li će se nakon nastupanja smrti njegovo tijelo odmah skinuti ili će se ostaviti »obješen na trajno gledanje i sjećanje«. Što se pak tiče njegovih psihičkih muka, vjerojatno da vješanje »na javnom i otvorenom mjestu« u tom, inače, napetom momentu, sam trenutak pred smrt, na osuđenika neće ostaviti osjetno teži dojam od vješanja na kakvom drugom skrovitijem mjestu. Drugo je pitanje da li je jedan ovakav osuđenik, nakon izvršenja prvog dijela kazne (vučenja na repu konja) i sam trenutak prije naticanja omče, uopće i sposoban da osjeti ma kakvu psihičku patnju, kad bi za ovo objektivno i postojali uslovi.

Jasno je, dakle, da zakonodavac, nalažući odnosnim statutarnim propisima da se vješanje izvrši »na javnom i otvorenom mjestu«, nije imao za cilj (barem ne za glavni cilj) postizanje, odnosno povećanje već postojećih psihičkih patnji osuđenika (a fizičkih još manje, jer su ove pogotovu isključene), iz čega proizlazi da se ovaj statutarni propis ni u kom slučaju ne može odnositi na pooštrenje određene vrste kazne putem stvaranja ma kakvih dodatnih fizičkih ili psihičkih patnji za osuđenika.

Što se pak tiče propisa »... i neka se ostavi obješen na trajno gledanje i sjećanje...«, ovdje je već sasvim očigledno da se njime nije namjeravalo postići ma kakav efekat — fizički ili psihički — u odnosu na samog osuđenika, jer je smrt najveća kazna i poslije smrti mrtvo tijelo ne može se dalje kažnjavati, pošto je svaka takova »kazna« bez

efekta. Iz ovoga dalje proizlazi, da se kako odredba o vješanju »na javnom i otvorenom mjestu«, tako i odredba »...neka se o stavi obješen na trajno gledanje i sjećanje...« odnosila jedino na široke narodne mase grada.

Svako ovakvo javno vješanje počinitelaca djela ove vrsti imalo je da zastrašujuće djeluje na široke mase grada u pravcu njihovog otklanjanja od vršenja djela ove vrsti. Ovo se u još većoj mjeri imalo postići time što bi se tijelo obješenoga ostavilo da visi »na trajno gledanje i sjećanje«, jer je ono imalo da posluži kao trajna i jeziva opomena građanima da se klone od djela ove vrsti.

Istina, svaka kazna, pored svog neposrednog efekta u odnosu na samog osuđenika, ima i drugi posredni efekt: odgojno djelovanje na ostale građane — u cilju otklanjanja ovih od vršenja krivičnih djela. Ovo prihvata, uostalom, i suvremeno moderno krivično zakonodavstvo. Otuda bi proizlazilo da je i svaka kazna modernog krivičnog prava u izvjesnom smislu dvosjekla, pri čemu ima dva djelovanja: oštricu kazne s represivno-preventivnim i odgojno-popravnim djelovanjem (ovo posljednje jedino kod smrtnih kazni nije zastupljeno), usmjerenu isključivo prema okrivljeniku i njeno sporedno, ali ne manje važno odgojno djelovanje — usmjereno prema ostalim građanima. No, da li se ipak, u odnosu na ovo svoje djelovanje prema građanima, ova kazna iz Riječkog statuta može usporediti sa kaznama modernog krivičnog zakonodavstva? Kazna modernih krivičnih zakonodavstava djeluje na građane isključivo odgojno i nema nikakvog elementa represije. To, međutim, nije slučaj s kaznom u pitanju. Možda je zakonodavac također htio da u odnosu na građane dođe do izražaja i odgojno djelovanje ove kazne, ali s obzirom na karakter same kazne i način njenog izvršenja, njen »odgojni« karakter (u pravom smislu te riječi) u odnosu na široke mase grada ili je potpuno izostao, ili je mogao biti samo sasvim neznatan. Ono pak što kod ove kazne dolazi znatno jače do izražaja, to je njeno stanovito represivno djelovanje, a tek putem ovoga i poslije ovoga — njeno odgojno ili bolje rečeno zastrašujuće djelovanje. Zakonodavac je vjerojatno htio da istovremeno, svirepo kažnjavajući počinioca, do jedne mjere kazni i njegovu sredinu. Razlika je imala biti jedino u karakteru i intenzitetu kazne. Osuđenik je, naime, kažnjavan psihičkim patnjama, teškom fizičkom torturom i konačno smrću, dok se njegova sredina (široke mase grada) kažnjavala istovremeno psihičkim mukama (u vidu: straha, duševnih patnji koje obavezno uzrokuju ovakovi prizori, neizvjesnosti u pogledu sutrašnje vlastite sudbine i sl.) koje je kod njih mogao proizvesti surovi način na koji je kazna nad osuđenikom izvršavana i sve ono što je nakon toga slijedilo (lješina koja se stalno klati obješena »na trajno gledanje i sjećanje« i dr.).

Izložene činjenice navode nas na zaključak, da se kazna u pitanju, u odnosu na široke mase grada, ipak zasniva do jedne mjere na principu kolektivne odgovornosti. Istina, u konkretnom slučaju ovaj princip ne dolazi do svog punog izražaja (kao npr. u Dušanovom zakoniku) i on je znatno modificiran, jer je glavna oštrica kazne ipak uperena prema faktičkom krivcu, ali kazna u pitanju zaista sadrži, makar u mnogo

blažoj mjeri i u sasvim specifičnoj formi, izvjesne elemente kolektivnog kažnjavanja. Sredina kojoj je pripadao počinitelj jednog ovakvog delikta imala je da snosi do jedne mjere makar moralnu odgovornost za zločin. Stoga je, uporedo sa faktičkim počiniocem, kažnjavana i ta sredina. Međutim, za razliku od njega (koji je kažnjavan surovim psihičkim i fizičkim mukama i smrću) sredina je kažnjavana samo psihičkim patnjama, putem kojih je zakonodavac težio postignuću »odgojnog« (tačnije: zastrašujućeg) djelovanja kazne prema građanima. Ovakvo surova kazna, naročito s obzirom na način njenog izvršenja, nije mogla postići čisto odgojni cilj prema građanima, ali je apsolutno postizala psihički pritisak u vidu zastrašivanja. Za srednjovjekovnog zakonodavca nije bilo mnogo važno kojim se i kakvim sredstvima postiže ovaj cilj, koji direktno proističe iz njegovih klasnih interesa. Građane je u ovakovim slučajevima trebalo prvo do jedne mjere kazniti (kao sredinu u kojoj je ponikao teški zločinac), a potom odvratiti od vršenja delikata ove vrsti. Ovo posljednje, iako nije postizano »odgojnim« djelovanjem kazne (jer ona po prirodi svojoj nije ni mogla odgojno djelovati), postizano je njenim zastrašujućim djelovanjem, koje je, međutim, uvijek dolazilo do svog punog izražaja.

SPOREDNA KAZNA za djelo u pitanju također je uvijek pratila glavnu kaznu i to kao apsolutno obavezna, a ne fakultativna. Sastoji se u potpunoj konfiskaciji imovine osuđenika.⁸⁾ Pri tome je tačno propisan udio kraljevskog fiska i udio općine grada u podjeli konfiskovane imovinske mase. Naime, kraljevskom fisku redovno je imalo da pripadne

8) U riječkom krivičnom pravu konfiskaciju imovine, kao sporednu ali obilgatnu kaznu, nalazimo jedino kod naročito teških delikata, u prvom redu političkih, a onda i još nekih drugih. Tako, na primjer, ova kazna (pored političkih delikata o kojima je riječ u ovom radu) predviđena je i za one koji iz inozemstva dođu u Rijeku s namjerom da u Rijeci izvrše ubistvo — pa djelo pokušaju učiniti ili ga izvrše, za one koji bez dozvole riječke vlasti pođu u najam ili prime službu kod nekog lica izvan Rijeke ili koje općine osim riječke — ako se ne povrate u roku od dva mjeseca itd. (vidi rub. 6, 7, 15 i 18 — lib. III Statuta). Konfiscirana imovina u svim slučajevima osim jednog pripada kraljevskom ili općinskom fisku (pa bilo samo jednom od njih ili objema u određenom procentu). Onaj jedini izuzetak učinjen je u pogledu konfiskacije imovine izvršioaca koji je iz inozemstva došao u Rijeku s namjerom da ovdje izvrši ubistvo — ako je to ubistvo i izvršio. U tom jedinom slučaju, naime, konfiscirana imovina ubice pripada u potpunosti nasljednicima ubijenog, bez prava kraljevog i općinskog fiska na ma koliki udio u diobi konfiscirane imovinske mase (vidi rub. 7-lib. III Statuta).

Treba napomenuti da je kaznu konfiskacije imovine poznavao još i stari Vinodolski zakon s konca XIII stoljeća (vidi npr. propise čl. 51 Vinodolskog zakona koji se odnose na kažnjavanje pristava zbog lažnog svjedočenja — pri čemu je propisana kazna konfiskacije cjelokupne pokretne i nepokretne imovine počinioca u korist kneza, kao i odredbe čl. 70 V. Z. koje propisuju »mašćenje« u odnosu na ličnost i imovinu počinioca, pri čemu bi se možda »mašćenje« na imovini moglo smatrati pravom kneza na izvršenje konfiskacije imovine počinioca). Međutim, niti Kastavski statut (iz 1490. god.) niti Veprinački statut (iz 1507. god.) ne poznaju ovu vrstu kazne. Iz toga bi proizlazio zaključak, da riječko krivično pravo nije prvo na starohrvatskom pravnom području uvelo kaznu konfiskacije imovine, jer se za nju i ranije znalo u Vinodolskom zakonu. Trsatski statut, kao znatno kasniji (1640. god.) također prihvata za neke slučajeve kaznu konfiskacije imovine (vidi tač. 5, 10 i 21 Trsatskog statuta). Nema sumnje da je na uvođenju ove vrste kazni u Rijeci insistirao u prvom redu zemaljski gospodar grada (Habzburzi) jer je ona u prvom redu pogodovala njegovim interesima, kako političkim, tako i materijalnim. To mu je bilo tim lakše što ova vrsta kazne nije bila sasvim nova i nepoznata ili strana starohrvatskom pravu pa se u novi pravni sistem Rijeke mogla uklopiti bez ikakvih teškoća (pravnih ili političkih). Okolnost što i Trsatski statut po ovom pitanju slijedi Riječki statut (iako sa izvjesnim razlikama) govori u prilog zaključku da su možda isti ili slični razlozi naveli i Trsat, kao i Rijeku, da svojim statutarnim odredbama prihvati ovu vrstu kazne. Pri tom također treba imati na umu okolnost da se Trsat u momenta donošenja Statuta (1640. god.) nalazio u rukama Habzburga, što je bio slučaj i s Rijkom u doba donošenja njenog Statuta (1530. godine).

Detaljnije o kazni konfiskacije imovine u riječkom krivičnom pravu vidjeti u mojoj spomenutoj studiji, na str. 79-81.

tri četvrtine konfiskovane imovine, dok je općina grada učestvovala samo za jednu četvrtinu. Pri tome se nije diferencirala pokretna od nepokretne imovine i sva imovina osuđenoga, bez razlike na njenu prirodu, vrijednost, namjenu i dr., potpadala je pod udar konfiskacije. Naravno, pri tom se užoj porodici osuđenika iz njegove imovinske mase nije ostavljao nikakav minimum potreban za egzistenciju.

Sporodna kazna je mogla izostati jedino u slučaju ako je bila faktički neizvodljiva, a ovo je moglo biti samo u slučajevima kada osuđeni nije posjedovao nikakve imovine.

KAZNA ZA DJELO POD »b«

I kod ovog, kao i kod prethodnog djela, imamo glavnu i sporednu kaznu.

GLAVNA KAZNA, međutim, kod ovog djela nije složena, kao što je to bio slučaj kod prvog djela. Radi se, naravno, opet o smrtnoj kazni, ali u znatno blažem obliku (ako bi se ovakvo poređenje uopće moglo praviti kod smrtnih kazni), cijeneći barem po načinu izvršenja. Kazna se sastojala u tome što se osuđenom imala »odrubiti glava«. Radi se, dakle, o pogubljenju mačem, sjekirrom ili sl., kao što je to uopće bilo uobičajeno u srednjem vijeku. Pri tom za osuđenika nije propisana nikakva prethodna tortura, bilo fizička ili psihička.

Ono što kod ove kazne također upada u oči jeste: nepostojanje dvo-sjikle oštrice — prema osuđeniku i prema građanima, kao što je to slučaj kod kazne za djelo »a«. Ovdje naprotiv, kazna ima samo jednu oštricu, koja je usmjerena isključivo prema faktičkom krivcu. Onaj pak drugi, skriveni efekat kazne, koji je upravljn prema građanima (koji, uostalom, prate u izvjesnoj mjeri i sve kazne današnjeg modernog krivičnog zakonodavstva, a koji se manifestira u njegovom odgojnom djelovanju prema građanima), kod ove kazne je također u punoj mjeri zastupljen. Istina, uzev u obzir sam način izvršenja kazne, koji je nešto grublji i manje human od načina izvršenja smrtnih kazni koje usvaja moderno krivično pravo (strijeljanje, vješanje, električna stolica), ne može se tvrditi da je u odnosu na djelovanje kazne prema građanima sasvim nedostajao i element zastrašivanja, ali svakako u mnogo manjoj mjeri nego je to bio slučaj sa kaznom za djelo pod »a«.

Kazna je i za samog počinioca, s obzirom na nedostatak torture, neuporedivo blaža od kazne za djelo pod »a«. To je i razumljivo, s obzirom da je djelo pod »a« znatno opasnije od djela pod »b«, pa je stoga i zapriječeno oštrijom krivično-pravnom represijom.

SPOREDNA KAZNA kod ovog djela istovjetna je sa sporednom kaznom kod djela pod »a«. Nije fakultativna i uvijek prati glavnu kaznu. Sastoji se opet u konfiskaciji cjelokupne imovine osuđenikove, pri čemu je udio kraljevskog fiska i općine grada također isti: kraljevskom fisku tri četvrtine, a općini jedna četvrtina. Inače, sve što je rečeno o sporednoj kazni za djelo pod »a«, važi i ovdje, jer je sporedna kazna za jedno i drugo djelo potpuno istovjetna.

OMISIVNA DJELA

c) Neotkrivanje zavjere u propisanom roku od strane nagovorenog lica

»... Statuimus praeterea et volumus, quod quicumque requisitus fuerit ad hujusmodi tractatum, et non consenserit tractatui, teneatur et debeat revelare tractatum... infra spatium viginti quatuor horarum, ab hora in qua fuerit requisitus... Si autem talis requisitus, qui non consenserit ad tractatum, non revelaverit dictum tractatum infra praedictum spatium, nec habuerit justum et legitimum impedimentum eum ad hoc impediens,

Volumus quod ex tunc teneatur ad illam poenam, ad quam teneretur, si consenserit, et ad bonorum suorum fisco Regiae Cammerae praedictae applicandorum.«⁹⁾

ELEMENTI BIČA DJELA POD »c«

U pogledu općeg i posebnog objekta djela važi sve ono što je već rečeno za djelo pod »a« i »b«.

Subjekt djela, naprotiv, treba da ispunjava izvjesne specijalne uslove. On ne smije biti zavjerenik. Treba, međutim, da ga je neko od zavjerenika nagovarao da pristupi zavjeri, ali da je to ovaj odbio i da faktički nije zavjeri pristupao.

Djelo spada u grupu omisivnih delikata, što znači da se može izvršiti jedino nečinjenjem. Ovo pak nečinjenje sastoji se u propuštanju da se zavjera i zavjerenici otkriju »kapetanu, vikariju i vladi ili barem samom kapetanu« u roku od 24 sata, računajući od momenta nagovaranja. Nečinjenje je izvršeno, a time i djelo u pogledu ovog bitnog obilježja postalo perfektno, tek po proteku 24 sata od momenta nagovaranja (elemenat vremena, koji se specijalno kod ovog djela pokazuje bitnim obilježjem). Pored toga, za perfektuiranje biča ovog krivičnog djela potrebno je da se stekne okolnost: da počinitelj »nije imao opravdanu i zakonsku zapreku« da ovu prijavu izvrši u propisanom roku od 24 sata. Postojanje pak neke »opravdane i zakonske zapreke« prouzrokuje nekompletnost biča djela u pitanju, zbog pomanjkanja jednog od bitnih elemenata.

No, s druge strane, veoma je teško precizirati u kojim se sve slučajevima može uzeti da je ova »opravdana i zakonska zapreka« postojala, a u kojim pak slučajevima da nije postojala. Isto je tako teško objasniti što je zakonodavac podrazumijevao pod pojmom »zakonska zapreka«. Ovo stoga što nigdje u statutarnom tekstu nemamo objašnjenje ovog pojma, pa bilo to direktno ili indirektno. Vjerojatno je ovo pitanje ostavljano na ocjenu sucu krivičnog suda, koji je imao od slučaja do slučaj da utvrđuje, da li ova »zakonska zapreka« postoji ili ne postoji, cijeneći pri tom sve okolnosti konkretnog slučaja.¹⁰⁾

9) U prevodu: »... osim toga određujemo i hoćemo da onaj, koji je bio nagovaran na takvu zavjeru i nije pristao uz zavjeru, ima i mora otkriti zavjeru... u roku od 24 sata od časa kada je bio nagovaran... Ako pak tako nagovaran, koji nije pristao na zavjeru, ne otkrije rečenu zavjeru u spomenutom roku, niti ima opravdanu i zakonsku zapreku, koja bi ga u tome spriječila, hoćemo da se za to kazni onom kaznom, kojom bi se kaznio, da je pristao i da njegova imovina pripadne fisku rečene kraljevske komore.«

10) Za rasvjetljavanje ovog, kao i mnogih drugih pitanja, koja se ne mogu sasvim određeno i pouzdano rasvijetliti na osnovu samih statutarnih tekstova, dragocjen izvor bili bi stari krivični spisi iz ovog vremena, koji bi neposredno i sigurno pružali uvid i odgovor kako su se propisi u praksi primjenjivali, kakvo su stanovište (i na osnovu čega) suci zauzimali u slučajevima koji su njima ostavljani na slobodnu ocjenu. Na žalost, ovi spisi ne postoje, pa smo upućeni jedino na statutarne tekstove.

Što se pak tiče pojma »opravdane zapreke«, iako ni za ovaj pojam u Statutu nigdje nema pobližeg objašnjenja ili definicije, čini se da je stvar nešto jasnija. »Opravdana zapreka«, naime, bila bi svaka ona faktička zapreka, koja je u datom momentu, pri datim okolnostima, zaista spriječila subjekta da prijavu na vrijeme izvrši, i pored toga što je on to namjeravao i tu svoju namjeru u izvjesnom vidu manifestirao. Pri tom je potrebno da se »opravdana zapreka« javila u vidu neotklonjive smetnje, da nije nastupila direktno ili indirektno u vezi s kakvim činjenjem ili nečinjenjem subjektivim (jer inače ne bi bila »opravdana«), da se pojavila baš u kritičnom roku od 24 sata (rok počinje teći od momenta nagovaranja subjekta na zavjeru od strane drugog lica) i da nije prestala ili se mogla savladati do isteka spomenutog roka.

No, prema slovu citiranog statutarnog propisa, za isključenje krivične odgovornosti nije dovoljno samo postojanje »opravdane smetnje«, pa ni u tako širokom okviru kakvoga smo naprijed postavili. Da bi ova zapreka isključila protivpravnost inače inkriminiranog nečinjenja potrebno je da se dotična »opravdana zapreka« pojavljuje u isto vrijeme i kao »zakonska zapreka«. A kada će se ona zapravo javiti kao »zakonska zapreka« statutarni propisi, kao što smo naprijed naglasili, ne pružaju o tome nikakvo objašnjenje. Stoga baš, u pomanjkanju zakonskog ili drugim kakvim dokumentom potvrđenog objašnjenja, ostaje nam da izvedemo logični zaključak, da je ocjena pitanja kada postoji a kada ne postoji dotična »opravdana i zakonska zapreka« ostavljena sucu, koji bi ovo pitanje imao rješavati suglasno s okolnostima svakog posebnog slučaja i s eventualnim općim pravnim principima važećim na teritoriji grada.

U pogledu vinosti djelo u pitanju može se izvršiti kako s umišljajem tako i iz nehata.

KAZNA ZA DJELO POD »c«

Ma da se ovo djelo u pogledu svojih elemenata sasvim razlikuje od djela pod »b«, ono je ipak u pogledu same kaznene sankcije apsolutno izjednačeno s djelom pod »b«. I glavna i sporedna kazna koja je propisana za počinioca djela pod »b« potpuno je identična s kaznom za ovo djelo. U pogledu glavne kazne to jasno proizlazi iz statutarnog teksta: »... hoćemo da se za to kazni onom kaznom, kojom bi se kaznio, da je pristao...«.

Što se pak tiče sporedne kazne, tj. konfiskacije imovine osuđenika, iz statutarnog teksta nije dovoljno jasno jedino u kojoj srazmjeri učestvuje općina, a u kojoj kraljevski fisk u diobi konfiscirane imovine. Naime, statutarni propis, koji se na ovaj slučaj odnosi, glasi: »... i da njegova imovina pripadne fisku rečene kraljevske komore«. Ako bi se u tumačenju ove odredbe striktno držali slova Statuta, proizlazilo bi, da je u svim ovakvim slučajevima (kada je u pitanju djelo pod »c«) čitava masa konfiscirane imovine pripadala isključivo kraljevskom fisku i da u toj diobi općina riječka nije uopće mogla učestvovati. Ovo bi, me-

đutim, bilo nelogično iz više razloga. Prvo, zbog toga što se radi o krivičnom djelu iz grupe delikata protiv postojećeg državnog i općinskog uređenja, kojim je jednako ugrožena i općinska i kraljevska vlast u Rijeci. Ovoj grupi pripadaju i djela pod »a« i »b« (koja također jednako ugrožavaju i općinsku kao i kraljevu vlast), pa je kod ovih djela (i baš kod obadva) u pogledu podjele konfiskovane mase propisano da općina u diobi učestvuje za jednu četvrtinu, dok kraljevski fisk učestvuje za tri četvrtine. Budući da djelo pod »c« spada u istu grupu gdje i djela pod »a« i »b«, podjednako ugrožava postojeći općinski kao i kraljevski poredak, kao što je slučaj i sa djelima pod »a« i »b«, te u pogledu glavne kazne također je izjednačeno s djelom pod »b«, naše je mišljenje da nema baš nikakvog razloga, ni faktičnog ni pravnog, da se u ovom slučaju u pogledu učešća u raspodjeli konfiscirane mase postupi drugačije. Naprotiv, smatramo da se u konkretnom slučaju radi samo o nedovoljnoj preciznosti propisa koji ovo pitanje regulira, te da je pri ovakvom stanju stvari pojam »fisk rečene kraljevske komore« potrebno shvatiti šire — kao opći fisk, tj. kao fisk kraljevsko-općinski, unutar koga se u ovom slučaju, kao i kod krivičnih djela naprijed naznačenih (pod »a« i »b«) podjela konfiscirane mase ima vršiti po već utvrđenoj srazmjeri: jedna četvrtina općini — tri četvrtine kralju. U potvrdu gledišta da je pojam »fisk rečene kraljevske komore« zakonodavac šire shvatio (tj. kao kraljevsko-općinski fisk), a ne samo kao kraljevski fisk, govori i činjenica da se na još jednom mjestu u ovoj istoj rubrici knjige III Statuta spominje termin »fisk kraljevske komore« pri čemu je jasno prikazan kao pojam kraljevsko-općinskog fiska. Rečeni termin u ovom smislu upotrijebljen je na mjestu gdje se govori o isključenju krivične odgovornosti i ostalim blagodatima za one koji su nagovarani na zavjeru a zavjeri nisu pristupili, te koji su u propisanom roku od 24 sata zavjeru otkrili i prijavili. Za njih se, naime, kaže da će »primiti od fiska kraljevske komore 70 dukata tj. 50 od navedene kraljevske komore i 20 od nas i naše općine...«. Iz ovog fragmenta jasno se vidi da je termin »kraljevska komora« i na ovom mjestu upotrijebljen kao širi pojam (tj. nešto kao opća komora), samo što je to na ovom mjestu odmah uočljivo, što nije slučaj kod termina »fisk rečene kraljevske komore« upotrijebljenog u odredbi koja se odnosi na kaznu konfiskacije za djelo pod »c«. Stoga smatramo da u pogledu konfiskacije imovine (kao sporedne kazne) kod djela pod »c« imamo potpuno identičnu situaciju kao i kod djela pod »a« i »b« i to kako u pogledu vrste, obima i dr., tako i u pogledu samog procenta učešća općinskog i kraljevskog fiska u diobi konfiskovane mase.

SLUČAJEVI ISKLJUČENJA KRIVIČNE ODGOVORNOSTI

Specijalni razlozi ondašnje kaznene politike grada Rijeke diktirali su unošenje u rubriku 6 knjige III Statuta izvjesnih posebnih odredaba čiji je cilj bio da preventivno djeluju u pravcu sprečavanja zavjereničkih akcija. U tom pravcu ove odredbe garantiraju zavjerenicima, odnosno licima odgovornim za djela pod »a«, »b« i »c«, izuzimanje od krivičnog

gonjenja i krivično-pravne odgovornosti u slučaju ako postupe po ovim odredbama. Čak šta više, pored isključenja krivične odgovornosti, ovakvim licima rečene statutarne odredbe garantiraju i izvjesne posebne privilegije: visoke novčane nagrade, primanje u Vijeće dvadesetpetorice — za građane, a za strance — primanje za riječkog građanina.

Ove statutarne odredbe, s obzirom na vrstu delikvenata na koje se odnose i na prirodu slučaja (podredno: i visinu novčane nagrade i prirodu ostalih beneficija) mogu se podijeliti na slijedeći način:

1. Buntovnici i izdajnici — članovi zavjere

»... quod si aliquis Rebellis, proditor, ... existens in tractatu, revelaverit et manifestaverit tractatum, et illos qui fuerint in tractatu Dno Capitaneo, vicario Judicibus et Regimini dictae terrae antequam ipse tractatus fuerit per aliquem discopertus sive revelatus ad nullam poenam teneatur, ... habere debeat hujus rei praemium a fisco cammerae ducatus quinquaginta auri, et a communi fluminis viginti«. ¹¹⁾

Kao što se iz samog statutarnog teksta jasno razabire, ovaj propis odnosi se na obične članove zavjere, tj. na one koji su od inicijatora, odnosno rukovodilaca zavjere, zavrbovani, te na zavjeru pristali i postali faktički i pravno članovi zavjereničke grupe. Ova se odredba, međutim, nikako ne odnosi na same inicijatore, odnosno rukovodioce zavjere.

Da bi ovakovi članovi zavjereničke grupe mogli koristiti blagodati ove statutarne odredbe morali su se steći slijedeći uslovi:

a) da su otkrili i iznijeli zavjeru. Pri tome otkrivanje zavjere mora biti potpuno i prokazano moraju biti sva lica koja zavjeri pripadaju, s planovima njihovih namjeravanih akcija i svima detaljima koji su prijavio poznati, bilo u odnosu na ličnost zavjerenika ili na planirane akcije zavjereničke grupe;

b) da odnosna zavjera do tada nije bila ni od koga otkrivena. Zavjerenik u pitanju treba da se pojavi kao prvi prijavitelj, jer se ovom statutarnom odredbom može koristiti samo jedan zavjerenik-prijavitelj i to isključivo onaj koji je prijavu prvi izvršio. Svi oni eventualni zavjerenici koji bi iza ovoga izvršili prijavu iste zavjere i zavjerenika ne mogu se koristiti ovom odredbom. Oni su smatrani običnim zavjerenicima i kažnjavani za djelo pod »a« ili »b«, ovisno od konkretnog slučaja. Okolnost pak da su oni prijavu ipak izvršili, iako sa zakašnjenjem, bila je bez ikakvog utjecaja na njihovu krivično-pravnu odgovornost;

c) da je prijava izvršena: kapetanu, vikariju, sucima ili vladi grada. Prema tome: kapetan, vikarij, suci i vlada grada (»regimen«) bili su jedini forumi pred kojima se mogla izvršiti pravovaljana prijava zavjere u smislu spomenute statutarne odredbe. Pri tom nije potrebno da je prijava izvršena svim naznačenim forumima, već je dovoljno ako je izvršena i jednome od njih. Međutim, prijava nije uopće pravovaljana

11) U prevodu: »... ako bi koji buntovnik, izdajnik... koji je upleten u zavjeru, otkrio i iznio zavjeru i one koji su bili u zavjeri gospodinu kapetanu, vikariju, sucima ili vladi spomenutog grada, prije nego je zavjera po nekom otkrivena ili iznesena, da (takav prijavitelj) ne potpadne nikakvoj kazni... i neka ima nagradu za to od kraljevskog tiska 50 zlatnih dukata, a od općine riječke 20«.

ako je podnešena nekom drugom osim gore naznačenih gradskih funkcionera, pa makar to bili također gradski činovnici. Ovakova prijava ostajala je bez pravnog djelovanja u odnosu na prijavioca, što znači da takav zavjerenik-prijavitelj nije mogao koristiti blagodati ovog statutarnog propisa i svaki prvi zavjerenik koji bi iza njega prijavu podnio pravovaljanom forumu koristio se ovom odredbom stičući status prvog prijavioca.

Buntovnik-podnosilac pravovaljane prijave u smislu naprijed naznačenom koristio je slijedeće zakonske blagodati:

a) oslobađanje od svake krivične odgovornosti. Pri tome se, razumljivo, ovo isključenje krivične odgovornosti zavjerenika u pitanju odnosilo jedino na krivična djela počinjena u vezi s otkrivenom zavjerom. Svako ponovno pristupanje zavjeri i svako djelo u vezi s nekom drugom zavjerom, kojoj bi ovo isto lice eventualno pripadalo ili ubuduće pripalo, cijenilo se kao poseban slučaj, na koji se gornja beneficija nije mogla odnositi ipso jure. To naravno ne znači da se isto lice ne bi moglo koristiti rečenom beneficijom i u ovim drugim slučajevima, no jedino pod uslovom da je za svaki od tih slučajeva posebno ispunilo sve potrebne uslove (blagovremena prijava pred propisanim forumom);

b) novčanu nagradu u ukupnom iznosu od 70 zlatnih dukata,¹²⁾ pri čemu od kraljevskog fiska 50, a od općine riječke 20. I za ovu beneficiju važi sve ono što je naprijed rečeno za beneficiju pod »a«.

2. Inicijatori i rukovodioci zavjere

»... Ipse autem principalis in tractatu nullum habeat praemium in isto casu sed tantum sit liber et solutus a poena«.¹³⁾

Gornja statutarna odredba odnosi se isključivo na »glavne« krivce. Pod »glavnim« krivcima Statut podrazumijeva inicijatore i rukovodiocce zavjere.

Iako su ova lica smatrana bez sumnje kao najopasniji zavjerenici, zakonodavac je i njima omogućio da se koriste mogućnošću blagovremenog otkrivanja zavjere i time postignu oprost od krivične odgovornosti, ali jedino oprost i nikakvu drugu beneficiju, bilo u novcu bilo u časti. Očigledno je da je kaznena politika grada htjela da time postigne miranje zavjereničkih organizacija od strane samih njihovih organizatora.

U pogledu uslova koje ova lica treba da ispune da bi stekli status prvog pravovaljanog prijavioca i time mogućnost korišćenja zakonske blagodati — oslobodenje od krivičnog gonjenja, važi i za ova lica sve ono što je rečeno naprijed u odjeljku 1 pod »a«, »b« i »c« za obične buntovnike-prijavioce.

Razlika pak između običnih buntovnika-prijavilaca i prijavilaca-glavnih krivaca ne postoji po pitanju uslova za sticanje statusa blagovremenog i pravovaljanog prijavioca, već jedino po pitanju beneficija koje prijaviocima po sili statutarnog propisa pripadaju nakon pravova-

12) Poblje o vrsti i vrijednosti novca koji je kolao u Rijeci u XVI vijeku (a posebno o zlatnim dukatima) vidjeti u mom radu: »Novac grada Rijeke u XVI vijeku«, Istorijski zapisi br. 2, Cetinje 1954, str. 592—595.

13) U prevodu: »... Glavni pak u zavjeri neka nema nikakvu nagradu u takvom slučaju, nego neka je samo slobodan i oslobođen od kazne«.

ljane prijave. Tako, dok prijaviocima-običnim buntovnicima Statut garantira i oslobođenje od krivične odgovornosti i relativno visoku novčanu nagradu u iznosu od 70 zlatnih dukata, dotle prijaviocima-glavnim krivcima osigurava jedino oslobođenje od krivične odgovornosti, dok o novčanoj nagradi nema ni govora. Izostajanje novčane nagrade za prijavioc-glavne krivce sasvim je razumljivo. Ono nalazi svoje opravdanje u slijedećem:

a) glavni krivci (inicijatori i organizatori zavjere) daleko su opasniji sa gledišta interesa postojećeg poretka od običnih zavjerenika koje su oni sami zavrbovali. Stoga njihovo izjednačenje u beneficijama, čak i u slučaju otkrivanja zavjere, ne bi moglo imati nikakvog opravdanja, ni u krivično-pravnom smislu (razumljivo, uvijek sa gledišta klasnih interesa ondašnjeg riječkog društva);

b) glavni krivci su baš oni koji su organizirali i stvorili zavjeru u pitanju. Ako bi se ovakvim prijaviocima za učinjenu prijavu davala još i novčana nagrada, onda bi se mogao postići cilj sasvim oprečan od onoga koji je zakonodavac htio, jer bi ova lica time bila stavljena u mogućnost da zavjere organiziraju samo radi prijavljivanja, odnosno unovčenja i da time čitavu stvar merkantiliziraju na jedan način koji nikakva kaznena politika ne bi mogla dopustiti.

3. Lica vrbovana za zavjeru, koja su odbila pristup zavjeri

Unutar ovog naslova moraju se odvojiti i odvojeno prikazati dva slučaja, međusobno srodna jedino po tome što se i u jednom i u drugom slučaju radi o licima koja su vrbovana za zavjeru, ali su pristup odbila. Razlikuju ih, međutim, izvjesni drugi momenti koji karakterišu uslove koje ova lica trebaju ispuniti da bi se mogla koristiti blagodatima ove statutarne odredbe, a koji uslovljavaju diferenciranje i odvojeno prikazivanje ova dva slučaja.

a) Oni koji prijavu izvrše u roku od 24 sata

»... Statuimus praeterea et volumus, quod quicumque requisitus fuerit ad hujusmodi tractatum, et non consenserit tractatui, teneatur et debeat revelare tractatum ipsum praefatis Dno Capitano, Vicario et Regimini, vel Capiteo saltem, infra spatium viginti quatuor horarum, ab hora in qua fuerit requisitus, et si infradictum spatium revelaverit tractatum, ut dictum est, et ipse tractatus non fuerit ante discopertus, nec per alium revelatus, habere debeat ipse revelans a fisco dictae Camerae praefatis Sermi Regis nostri dictos ducatos LXX, videlicet quinquaginta a camera Sermi Regis praemissi et XX a nobis, et nostra communitate, et si fuerit forensis, recipiatur in civem fluminis, si hoc voluerit acceptare, si vero fuerit civis vel habitator terrae fluminis non existens de consilio, habeat dictos ducatos septuaginta persolvendos ut supra, et acceptetur et fiat de consilio XXV si voluerit ita esse...«¹⁴⁾

14) U prevodu: »... Osim toga naređujemo i hoćemo da onaj koji je bio nagovaran na takvu zavjeru i nije pristao uz zavjeru ima i mora otkriti zavjeru rečenom gospodinu kapetanu, vikariju i vladi ili barem kapetanu u roku od 24 sata od časa kada je bio nagovaran i ako bi u rečenom roku otkrio zavjeru, kako je rečeno, a ako nije sama zavjera već prije otkrivena ili po drugom iznesena, ima onaj koji otkrije primiti od fiska kraljevske komore 70 dukata tj. 50 od navedene kraljevske komore i 20 od nas i naše općine, a ako je stranac neka se primi za građanina riječkog, ako to hoće primiti. Ako je pak građanin ili stanovnik grada Rijeke, koji nije u vijeću, neka ima — prema navedenom — isplaćenih 70 dukata i neka se primi i neka bude u Vijeću dvadesetpetorice, ako hoće da tako bude...«

Prednja statutarna odredba odnosi se jedino na lica koja su bila od strane rukovodilaca zavjere ili pak od drugih članova zavjereničke grupe pozivana da pristupe zavjeri, ali koji ovu ponudu nisu prihvatili. U obzir dolaze, dakle, lica ponuđena ali neobuhvaćena zavjerom.

Uvjeti koje ovo lice mora ispuniti da bi moglo da koristi blagodati ove statutarne odredbe sastoje se u slijedećem:

a) da izvrši prijavu i otkrivanje zavjere i zavjerenika. U pogledu ovog uslova i u ovom slučaju važi sve ono što je već ranije izloženo kod ostalih slučajeva;

b) da je prijava i otkrivanje izvršeno: kapetanu, vikariju i vladi i to svima, a ne samo jednom od njih. Izuzetno, prijava se mogla pravovaljano izvršiti i samom kapetanu. No, prijava izvršena samom vikariju, samoj vladi, ili pak i vikariju i vladi, ako nije bila izvršena i kapetanu, nije bila pravovaljana. Izuzetno, ako je izvršena samom kapetanu, pa makar da nije izvršena ni vladi ni vikariju, ili jednom od njih, prijava je bila pravovaljana uvijek kada je ispunjavala sve ostale uvjete. Ovo je sasvim razumljivo kada se ima na umu da je kapetan u Rijeci bio jedini pravovaljani zastupnik kralja kao zemaljskog gospodara »terrae fluminis«, pa je ovaj propis i išao za tim da prava i klasni interesi zemaljskog gospodara budu maksimalno i najsigurnije zaštićeni;

c) da je prijava izvršena u roku od 24 sata. Rok je oštro određen i počinje teći od momenta kada je dotično lice bilo nagovarano na pristupanje zavjeri. Nikakva okolnost nije mogla utjecati u smislu prekida ovog roka. On je počinjao da teče u momentu nagovaranja i isticao nakon 24 sata, bez obzira na ma kakve objektivne ili subjektivne smetnje koje su mogle unutar ovog roka nastupiti i dotično lice spriječiti da prijavu na vrijeme izvrši i pored njegove želje, makar i jasno manifestirane. Interes sigurnosti postojećeg poretka zahtijevao je najveću hitnost u prijavljivanju i zato je protek od 24 sata uvijek značio nedostatak jednog od bitnih uvjeta za pravovaljanost prijave, a samim tim i za mogućnost korištenja predmetne statutarne beneficije;

d) da se odnosno lice pojavljuje kao prvi pravovaljani prijavitelj. To će biti u slučaju kada je, uz ispunjenje svih drugih uvjeta neophodnih za pravovaljanost prijave u konkretnom slučaju, postigao status prvog pravovaljanog prijavioca. Koristiti se ovom statutarnom odredbom moglo je samo jedno jedino lice. U tom smislu prvi pravovaljani prijavitelj bio je u stvari i posljednji. Ono što je za ocjenu blagovremenosti prijave bilo od odlučnog značaja u konkretnom slučaju, bila je okolnost: da li je ili nije predmetna zavjera ranije po nekom drugom već bila otkrivena. Za slučaj da je zavjera ma po kome ranije bila otkrivena, pa makar da je predmetni prijavitelj prijavu izvršio i u roku od 24 sata i ispunio sve ostale uvjete, nedostajat će elemenat blagovremenosti, kao odlučujući, te je takav prijavitelj u nemogućnosti da postigne status prvog prijavioca, a time i sve ostale blagodati koje pravovaljanom prijaviocu pruža ova statutarna odredba.

Ovdje je važno napomenuti da ovakav prijavitelj, koji je prijavu izvršio u propisanom roku od 24 sata, u dobroj namjeri i u uvjerenju da je on prvi koji zavjeru otkriva, čak i u slučaju da je zavjera već pri-

je njega otkrivena, ispunjava minimum uvjeta za isključenje krivične odgovornosti. Razlika između njega i pravovaljanog prijavioca u smislu gornje statutarne odredbe sastoji se jedino u tome što pravovaljani prijavitelj pored isključenja krivične odgovornosti dobija još i novčanu nagradu i počasti (ulazak u Vijeće dvadesetpetorice ako je građanin, odnosno dobijanje statusa riječkog građanina ako je stranac),¹⁵ dok nepravovaljani prijavitelj (da tako nazovemo onog prvog) koji je ipak prijavu izvršio u propisanom roku od 24 sata, koristi jedino bagodat isključenja krivične odgovornosti. Ovo proizlazi iz samog statutarneog teksta koji regulira djelo pod »c« (vidi ranije kod djela pod »c« — neotkrivanje zavjere u propisanom roku od strane nagovorenog lica), koji prijeti kaznom samo onim licima iz ove grupe koja nisu izvršila prijavu iz čega bi dalje proizlazilo da se ne mogu oglasiti počiniocima djela pod »c«, a time ni potpasti propisanoj kazni, nagovarana lica koja nisu zavjeri pristupila, ako su zavjeru otkrila valjanom forumu u roku od 24 sata, pa bez obzira da li je neko drugi prije njih ovu prijavu već podnio. Prema tome, smatramo da je okolnost što je ovakovo lice u roku od 24 sata prijavu faktički podnijelo valjanom forumu samo po sebi bila sasvim dovoljna da ga isključi od krivične odgovornosti, ali, međutim, ne i dovoljna da mu osigura ostale beneficije koje su bile zagwarantirane blagovremenom prijaviocu. Otuda bi ovog posljednjeg prijavioca mogli nazvati blagovremenim i pravovaljanim prijaviocem, a onog prvog jedino savjesnim prijaviocem.

Prema gornjem savjesni prijavitelj postiže jedino isključenje od krivične odgovornosti za djelo pod »c« (za koje bi inače bio krivično-pravno odgovoran), a blagovremeni i pravovaljani prijavitelj pored toga postiže još i slijedeće blagodati:

a) novčanu nagradu u ukupnom iznosu od 70 dukata i to 50 dukata od kraljevskog fiska, a 20 dukata od općine riječke;

b) počast, koja se građaninu ima ukazati na način da ga se, kao zaslužnog sina grada, primi u Vijeće dvadesetpetorice — čime stiže i odgovarajuću vlast u gradskim poslovima, a strancu da mu se dadne status riječkog građanina — naravno i u jednom i drugom slučaju ako dotično lice bude željelo da prihvati ove časti.

15) U Rijeci je postojalo Veliko vijeće (ili Vijeće pedesetorice) i Malo vijeće (ili Vijeće dvadesetpetorice). Članovi Malog vijeća bili su u isto vrijeme i članovi Velikog vijeća. Članstvo u Malom vijeću je doživotno i nasljedno (a u Velikom vijeću samo doživotno). Nakon smrti člana Malog vijeća njegovo mjesto u tom vijeću zauzima automatski njegov sin ili unuk, a jedino ako ne bi imao ni sina ni unuka ovo mjesto u Malom vijeću popunjava se jednim članom Velikog vijeća, čiji izbor u Malo vijeće se vrši po posebnom postupku. I jednom i drugom vijeću predsjedavao je općinski kapetan, kao politički šef općine i predstavnik kraljezemaljskog gospodara, a vijeća su sazivali suci, s dozvolom kapetana.

Malo vijeće vršilo je funkciju vlade («regimen») i bilo je ovlašteno da odlučuje o svim pitanjima, ali uz obavezu da u roku od 8 dana podnese izvještaj Velikom vijeću koje je moglo da odluke Malog vijeća odobri ili ne odobri.

Rub. 5 i 14 — Lib. I Statuta;

S. Gigante: Fiume nel secolo XVI, Fiume 1918, pag. 28.

Detaljno o vijećima vidjeti u mojoj studiji »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci«, na str. 18—27, a o statusu građanina, o načinu sticanja građanstva i pravima i obavezama građana — na str. 14—16.

b) Oni koji zavjeru otkriju po proteku 24 sata

»... Si tamen aliquis talis ex tunc postea revelaverit tractatum, antequam tractatus ipse sit discopertus, vel per alium revelatus, ad nullam poenam teneatur, sed imo propter hoc habere debeat a fisco Regio praemisso ducatos quinquaginta et a communi fluminis viginti et nihil aliud«.16)

Ovom statutarnom odredbom mogu se koristiti, isto kao u slučaju pod »a«, jedino lica koja su bila vrbovana za zavjeru, ali koja zavjeri nisu pristupila, ni faktički ni formalno. Uvjeti se sastoje u slijedećem:

a) da je izvršio prijavu i otkrivanje zavjere u pitanju;

b) da je prijavu izvršio nadležnom forumu. Da bi prijava bila pravovaljana u odnosu na forum prijavljivanja potrebno je da je učinjena (i u ovom slučaju kao i u slučaju pod »a«) kapetanu, vikariju, vladi — i to svima, a ne pojedininim od njih. Izuzetno, smatrala se pravovaljanom i prijava podnešena samom kapetanu. Prijava pak koja bi bila podnešena vikariju ili vladi, ili pak i jednom i drugom, ali izuzimajući kapetana, ne bi imala nikakvog pravnog djelovanja u pravcu korišćenja naznačene zakonske blagodati sa strane takvog prijavioca, naime takva prijava ne bi se mogla smatrati pravovaljanom;

c) da je prijavu izvršio po proteku roka od 24 sata, računajući od momenta nagovaranja. Inače, ako bi prijava bila izvršena unutar roka od 24 sata, a ako su pri tom bili ispunjeni i svi ostali potrebni uvjeti, prijavitelj se mogao koristiti beneficijama izloženim naprijed pod »a«, a ove su beneficije inače veće (pored oprosta od krivičnog gonjenja još i: prijem u Vijeće dvadesetpetorice ako je građanin riječki, odnosno prijem građanstva ako je stranac, koje časti inače ne može koristiti prijavitelj u konkretnom slučaju, tj. onaj koji je prijavu podnio nakon proteka roka od 24 sata);

d) da predmetna zavjera nije ranije bila otkrivena ili od koga drugog iznesena. Ovaj elemenat je u stvari najbitniji. Nakon otkrivanja zavjere, ili njenog iznošenja od strane kog drugog lica, svako kasnije prijavljivanje ostaje bespredmetno. I u ovom slučaju rečenom statutarnom blagodati može se koristiti samo jedno jedino lice i to prvi pravovaljani prijavitelj. Momenat prvenstva je u konkretnom slučaju odlučujući, uz uvjet da su ispunjeni i svi ostali zahtjevi ove statutarne odredbe.

Blagodati koje pravovaljani prijavitelj po ovom temelju koristi sastoje se u slijedećem:

a) oprost od krivične odgovornosti (prijavitelj je inače bio krivično-pravno odgovoran za djelo izloženo ranije pod »e« — neotkrivanje zavjere u propisanom roku od strane nagovorenog lica);

b) novčana nagrada u ukupnom iznosu od 70 dukata (50 dukata od kraljevskog fiska i 20 od riječke općine),

Ono po čemu se razlikuje prijavitelj po odredbi pod »a« od prijavioca u konkretnom slučaju, u odnosu na obim zakonskih blagodati, nazivamo u tome što prijavitelj po ovoj statutarnoj odredbi (tj. onaj koji

16) U prevodu: »... Ako pak navedeni naknadno otkrije zavjeru, prije nego bi zavjera bila otkrivena ili od nekog drugog iznesena, neka ne potpada nikakvoj kazni, nego neka što-više za to ima od spomenutog kraljevskog fiska 50 dukata i od riječke općine 20 i ništa više«.

prijavu izvrši po proteku roka od 24 sata) koristi jedino naznačene dvije zakonske beneficije (oprost od krivičnog gonjenja i novčanu nagradu), dok prijavitelj na koga se odnosi statutarna odredba izložena pod »a« (tj. onaj koji je blagovremenu prijavu izvršio unutar određenog roka od 24 sata), pored naprijed izloženih beneficija, po svojoj volji može koristiti još i pravo ulaska u članstvo Vijeća dvadesetpetorice ako je građanin, odnosno dobijanje građanstva ako je stranac.

* * *

Pošto je Riječki statut iz 1530. godine nikao na osnovici starohrvatskog prava (kao što je i uređenje riječke općine izrastalo i izraslo na osnovici samonikle starohrvatske općine) neće biti suvišno ako se u kratkim potezima osvrnemo i na propise susjednih gradova i općina: Kastva, Veprinca, Mošćenica, Trsata i Vinodola, pošto sve ove općine pripadaju istom tipu starohrvatskih općina, a njihovo pravo također spada u oblast starohrvatskog prava.

Kastavski statut iz 1490. godine (kao ni njegove kasnije odredbe) ne sadrži nikakvog propisa koji bi se odnosio na političke delikte.¹⁷⁾ Statut veprinački iz 1507. godine također nema nikakvih propisa o političkim deliktima. Isti je slučaj i sa Trsatskim statutom iz 1640. godine.

Vinodolski zakon iz 1288. godine¹⁸⁾ posvećuje ovom pitanju samo čl. 70., koji se odnosi na izdaju kneza, a koji glasi:

»Iošće: ako se ki naide predavac g(ospo)d(i)na kneza naturalškoga, ta isti g(ospo)d(i)n knez imij punu oblast zvrhu nega i zvrhu negova blaga za učiniti maščene zvrhu nega na svoju volu.«¹⁹⁾

17) Ne bi se nikako moglo reći da su propisi Riječkog statuta iz 1530. godine, niti direktno niti indirektno, mogli služiti Kastvu za istovjetno ili slično postupanje protiv političkih delikvenata. To proizlazi iz dekreta (81.) od 2. aprila 1659. godine, koji se izričito protiv svakoj primjeni riječkog prava: »... da ta sentencija nima se obdržat, nego ako je ča ta sudac Bratković pregrešil tako neka ga gospodin kapitan i suci i stareji imaju suditi i kaštigat, kako je stari običaj; a ne da se na Reke sudi i sentencie čine, budući da ovi grad i pravda ima oblast suditi kriminal i civil« (Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, pars I, vol. IV: Statuta lingua croatica conscripta, Zagreb 1890., str. 207).

18) Kod nekih objavljivača tekstova Vinodolskog zakona kao godina njegovog donošenja uzima se 1288. (Jagić, Rački, Kostrenčić), dok se kod drugih uzima 1280. godina (Mažuranić, Strohal). O Strohalovom gledištu i njegovoj kategoričkoj tvrdnji da se radi upravo o godini 1280., a nikako 1288. i o dokazima kojim ovu tvrdnju potkrepljuje vidjeti: R. Strohal — Zakon vinodolski (preštampano iz »Mjesečnika pravničkoga društva u Zagrebu«), Zagreb 1912., str. 17 i 18, bilješke 1, 2 i 3.

Dr Kostrenčić tvrdi se Vinodolski zakon da on »spada u onu vrstu pravno-povjesnih izvora, kojima je svrha da se njima urede odnošaji između kmetova i gospode«. I dalje: »U ovu grupu pravno-povjesnih spomenika spadaju statuti: krčki, kastavski, veprinački, mošćenički, pa onda Vinodolski zakon i Trsatski statut« (Dr Marko Kostrenčić: Vinodolski zakon, Rad JAZU — knj. 227, Zagreb, 1923., str. 125). Sasvim se slažemo s ovom tvrdnjom i u tom pravcu, što se tiče Mošćeničkog statuta posebno, imamo u uvodu Statuta jasno rečeno: »... I zato sa mirneie xivet kmeti s'gospodom, i gospoda s kmeti va veki. ochie bit zapissano sve ovde sdola pravo, i verno, kakossegie pervo oversevallo« (Mošćenički statut, original na pergameni koji se čuva u Historijskom arhivu u Rijeci, str. 1). Ipak treba imati na umu okolnost da ovi statuti i zakoni nisu urbani i da između njih i urbani postoji (i pored izvjesnih sličnosti) velika razlika.

19) Na današnjem jeziku ovaj propis bi glasio: »Još: ako bi tko izdao naturalnog gospodina kneza, neka ima isti taj gospodin knez potpunu vlast, da učini na njemu i njegovu blagu kakovogod odmazdu po svojoj volji«. (Originalni tekst zakona i onaj na današnjem jeziku citirani prema dr Kostrenčiću: Op. cit., str. 156 i 175).

Mošćenički statut²⁰) ne sadrži nikakvih odredaba koje bi se odnosile na političke delikte.

Ostaje nam sada da pokušamo odgovoriti na jedno važno i interesantno pitanje: kako to da statuti kastavski, veprinački, trsatski i mošćenički nemaju nikakvih odredaba koje bi se odnosile na političke delikte, unatoč toga što su svi oni ponikli na osnovici starohrvatskog prava (kao i Riječki statut), te nastajali i djelovali u približno sličnim društveno-političkim situacijama i, sljedstveno tome, trebali da odražavaju približno ista ili slična gledanja na iste ili slične juridičke i druge probleme, što je sve imalo da bude odraz već odavno važećeg i samo kasnijim decenijama i stoljećima djelomično modificiranog, no u suštini zajedničkog običajnog prava ove jedne te iste starohrvatske pravne oblasti? U nedostatku vjerodostojnih dokumenata ili pravnih odredaba koji bi na nesumnjiv i tačan način objasnili ovu pojavu, ne preostaje nam drugo nego da pokušamo, logičkim rasuđivanjem i povezivanjem nekih poznatih činjenica, posrednim putem doći do odgovarajućeg zaključka. Pri tom moramo najprvo utvrditi sljedeće:

a) Unošenje odgovarajućih odredaba o političkim deliktima i njihovom kažnjavanju u Riječki statut iz 1530. godine diktirali su klasni interesi tadašnjeg društva i u tom pogledu uglavnom nije bilo oprečnosti između interesa kralja (kao zemaljskog gospodara Rijeke) i vladajućeg sloja riječkih građana, na kojima je to i takvo uređenje riječke općine počivalo;

b) U ostalim susjednim gradovima i općinama koje smo naprijed spomenuli (Kastav, Veprinac, Mošćenice, Trsat), i u vrijeme donošenja njihovih statuta i kasnije, morali su postojati isti ili slični klasni interesi za gonjenje političkih delikata, koji ugrožavaju postojeći poredak;

c) Ergo, i u svim tim općinama i gradovima (uprkos činjenici što o tome njihovi statuti čute) ovi i slični politički delikti bili su, bez sumnje, kažnjavani i to, rekli bismo, na isti ili manje-više sličan način s obzirom na identičnost klasnih interesa vladajućeg sloja i na identičnost ili sličnost pravnih shvatanja ove sredine, koja su (pravna shvatanja) morala imati za podlogu nekadašnje zajedničko običajno pravo, koje je ili u potpunosti ili sa malim varijacijama služilo čitavoj ovoj starohrvatskoj pravnoj oblasti (ma da je, naravno, tokom vremena i ono bilo podložno izvjesnim modifikacijama u skladu sa klasnim interesima društva, koje je tokom vremena također bilo podložno određenim promjenama).

Ako smo prečistili gornja pitanja ostaje nam sada da odgovorimo: zašto odgovarajuće odredbe nisu ušle u statute ovih gradova i općina (kastavski, veprinački, mošćenički i trsatski) i na osnovu kojih propisa su politički delikti na ovim teritorijama bili kažnjavani? Prije nego li se dadne odgovor na ovo pitanje valja opet prethodno utvrditi sljedeće:

20) Mošćenički statut je sačinjen 1637. godine, ali svi njegovi propisi nisu tada ponikli. Mnogi od ovih propisa su ne samo ranije bili na snazi (oni najstariji još od 1501. godine) nego su se nalazili i popisi u posebnoj svesci («... od starih quaderni ispisani...»), neki su tek 1637. godine dobili snagu pisanog prava («... ki zakoni, ni dohotki nisu billi pissani va staroi quaderne»), a mnogi su kasnije donešeni i u statut naknadno unašani (sve do 1743. god.).

Ako se ima na umu okolnost da je Riječki statut iz 1530. godine predstavljao veoma obimnu i skoro bi se moglo reći kompletну kodifikaciju riječkog prava, po svim pravnim oblastima i granama,²¹⁾ dok su statuti kastavski, vreprinaički, mošćenički i trsatski predstavljali samo djelomičnu kodifikaciju prava ovih teritorija (pa samim tim i doveli do djelomičnog, a ne nikako do potpunog prijelaza s običajnog na pisano pravo) nije nimalo čudno što u riječkom pisanom pravu nalazimo rješenja skoro svih pravnih odnosa koji su interesirali tadašnje riječko društvo, dok u svim ostalim spomenutim statutima nalazimo samo parcijalna zahvatanja, dok je ogromna masa pitanja ostala neriješena pisanim pravom — što će reći da je i dalje ostala u domeni običajnog prava.

Imajući sve ovo na umu, odgovor na naše osnovno pitanje mogao bi se dati alternativno u tri varijante (ali je teško sasvim sigurno utvrditi koja od njih tri najbolje odgovara stvarnom stanju):

a) Da je kažnjavanje političkih delikvenata ostalo i nadalje u domeni običajnog prava (koje se i dalje primjenjivalo, iako njegove odredbe nisu ušle u statut);²²⁾

b) da su se ovi slučajevi rješavali u skladu s principima sadržanim u »ius commune« — što će reći prema recipiranom rimskom pravu;

c) da je kažnjavanje političkih delikvenata bilo smatrano užim pravom zemaljskog gospodara, pa bilo da je kazna sasvim ovisila od njegove volje,²³⁾ bilo da su se na te delikte i njihove izvršioce primjenjivali državni zakoni zemaljskog gospodara.

Ovo zadnje čini nam se ipak najvjerojatnijim.²⁴⁾

21) Pa ipak i pored sve njegove cjelovitosti i obuhvatnosti sadržao je i odredbe (rub. 55—lib. III Statuta) prema kojima se svi slučajevi, bilo građanski ili krivični, koji nisu regulirani propisima ovog Statuta, imaju presuditi po propisima »općeg prava« (»secundum ius commune«), tj. prema recipiranom rimskom pravu. Opće je poznato, naime, da su partikularna prava u doba feudalizma bila uglavnom siromašna, neobuhvatna i s mnogo šupljina, pa je i riječki zakonodavac — i pored izvanredne obuhvatnosti Riječkog statuta iz 1530. godine — ipak smatrao potrebnim da recipiranom rimskom pravu dadne u Rijeci subsidiarnu važnost, pored pozitivnih propisa Statuta. — O ovome detaljnije vidjeti u mojoj studiji »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci«, na str. 70—71.

22) Znamo da su u pisano pravo ulazili prije svega oni dijelovi običajnog prava za koje je postojala bojazan da bi se tokom vremena mogli zaboraviti, ili tačnije — iskriviti, te oni koji su trebali da ostanu kao brana protiv novih i mogućih zahtjeva zemaljskih gospodara (na štetu dotadašnjih sloboda i prava puka), a suviše nove odredbe, koje se tek tada ustanovljavaju. One pak odredbe običajnog prava koje su bile svakome dobro poznate od davnina, te koje su po prirodi svojoj takve da im nije prijetila opasnost od kasnijih i novih zahtjeva zemaljskog gospodara, ili pak za čije mijenjanje ili modifikaciju općina nije bila zainteresirana, mogli su i nadalje bez ikakve štete da ostanu u domeni običajnog prava, što će reći van propisa Statuta.

23) Kao što je koncem XIII stoljeća bilo propisano Vinodolskim zakonom (čl. 70 Vinodolskog zakona).

24) Možda bi nešto svjetla u odnosu na ovo pitanje mogla da baci i odredba tač. 81 Trsatskog statuta, koja glasi: »A u svem drugem dugovanju se imaju uzdržat polag zakona ugerskoga i tripart(ita)«. (... Statuta lingua croatica conscripta, str. 227). Ovaj ujedno i posljednji propis Trsatskog statuta tijesno se oslanja na prethodnu tačku, ali ona, na žalost, nedostaje (u rukopisu je ispuštena pa ju je i objavljivač dr Fr. Rački morao izostaviti), radi čega ne možemo izvući pouzdan zaključak po pitanju koje nas ovdje interesira.

Ima i još jedna okolnost koja posebno ide u prilog ove posljednje varijante. Statutima su određene općine ponajviše pokušavale da fiksiraju neka svoja i svojih općinara prava nasuprot zahtjevima zemaljskih gospodara i ovi propisi partikularnog prava imali su unekoliko da im posluže kao zaštita prema prevelikim zahtjevima zemaljskog gospodara. S druge strane i zemaljski gospodari nastojali su da što jače učvrste svoje interese, pa su stoga statuti djelomično odražavali i tu postignutu (ili nepostignutu) ravnotežu između ovih dvaju interesa. Po onim pitanjima gdje statuti (uslijed stava i moći zemaljskog gospodara) nisu mogli da za općinu i njeno pučanstvo osiguraju nešto boljega od onoga što je i do tada bilo, ostajalo je sve po starom, pa statuti o tome i nisu sadržali posebne odredbe, jer bi one bile protivne volji

R É S U M É

LES DÉLITS POLITIQUES D'APRÈS LES STATUTS DE RIJEKA PROVENANT DE L'ANNÉE 1530

Après une brève introduction l'auteur énonce les délits politiques dans la Rijeka médiévale à la base du règlement rub. 6-lib III des statuts. Tout en donnant la classification de ces délits il leur trouve des noms adéquats et en fait une analyse juridique et détaillée, ajoutant des explications historiques nécessaires et, à l'intention de comparaison, fait un aperçu des règles équivalentes statutaires concernant les villes et communes voisines au Moyen-âge (VINODOL, VEPRINAC, KASTAV, MOŠĆENICE, TRSAT) et en fait des conclusions sur les ressemblances et les différences entre ces règlements et les conditions qui ont causé les différences.

LITERATURA:

- SILVINO GIGANTE: Fiume nel secolo XVI, Fiume 1918;
SILVINO GIGANTE: Monumenti di storia Fiumana — Libri del cancelliere, Fiume 1912;
F. ŠIŠIĆ: Abrégé de l'histoire politique de Riéka — Fiume, Paris 1919;
Dr Z. HERKOV: Statut grada Rijeke iz godine 1530., Zagreb 1948. (uporediti: Statutum terrae fluminis, liber III, rub. 6, orig. statuta koji se čuva u Historijskom arhivu u Rijeci).
Dr JANKO TAHOVIĆ: Krivično pravo-posebni deo, Beograd 1953.
TOMŠIĆ: Notizie storiche sulla Città di Fiume, Fiume 1886;
SUSMEL: Fiume attraverso la storia dalle origini fino ai nostri giorni, Milano 1919;
G. KOBLER: Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, Fiume 1896, vol. I—III;
Dr ĐORĐE MILOVIĆ: Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci, posebni otisak i u »Vjesniku Historijskog arhiva u Rijeci«, sv. VI—VIII, Rijeka 1961—62;
ISTI: Opšti pogled na istorijski razvoj krivičnog prava, Pravni zbornik br. 3, Titograd 1960;
ISTI: Statutum terrae fluminis, Istorijski zapisi br. 1, Cetinje 1953;
ISTI: Novac grada Rijeke u XVI vijeku, Istorijski zapisi br. 2, Cetinje 1954.

---

zemaljskog gospodara i njegovih državnih zakona. Pošto ova partikularna prava (kastavski, veprinački, mošćenički i trsatski statut) i inače nisu bila kompletna ni dovoljno obuhvatna, i ove šupljine (u pogledu kažnjavanja političkih delikvenata) su mogle da stoje, ako je njihovo popunjavanje bilo osigurano državnim zakonima zemaljskog gospodara. S Riječkim statutom iz 1530. godine je drugačija situacija, jer je on predstavljao potpunu kodifikaciju prava važećeg na teritoriji ove općine. Pa ipak je i on, i pored sve svoje obuhvatnosti, predviđao subsidiarnu važnost »ius commune« (recipiranog rimskog prava) za slučaj eventualnih šupljina koje bi se kasnije, tokom primjene, u Statutu mogle pokazati.